

UPPLANDS-BRO
KULTURHISTORISKA
FORSKNINGSINSTITUT

Handläggare

Curt H Dahlgren kungsängen 1988-1-1-24

Ang Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitutets pågående aktiviteter

Så var det då dags för lite medlemsinformation igen. Bifogat finner du en medlemsrapport från Börje Sandén. Som framgår av den har det hänt mycket under hösten. Vi arbetar nu intensivt med att bli klara med boken. Som medlem får du den utan extra kostnad.

Nästa föreläsning äger rum den 13 december kl 19.00 i biblioteket i Bro. Föreläsare är Bengt O H Johansson. Han var till för ett år sedan vår länsantikvarie och bosatt i Kungsängen. Nu är han chef för kulturmiljöavdelningen på Riksantikvareämbetet. Dessförinnan har han varit chef på Arkitekturmuseet. Han kommer att tala om människors bostäder från allmogekulturen och framåt.

Bifogar inbetalningskort för medlemsavgiften 1989. Avgiften är oförändrat 50 kr.

Har du frågor kring det UKF håller på med eller förslag till vad vi borde hålla på med så är du välkommen att höra av dig.

Med vänlig hälsning

Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut

Curt H Dahlgren
ordförande

Bilaga
Medlemsinformation och inbetalningskort

UPPLANDS—BRO KULTURHISTORISKA FORSKNINGSINSTITUT	Postadress	Telefon	Postgiro
Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut			27 58 94 - 4
Ordförande Curt H Dahlgren	Glimmerstigen 8 196 33 KUNGSANGEN	0758/702 45	
Institutschef Börje Sanden	Målarvägen 19 197 00 BRO	0758/405 15	

MEDLEMSINFORMATION nov 1988

* Metodkonferensen i Gävle 1958-10-21/22

Vid RAÅ:s metodkonferens kring "Den medeltida borgen" i höstas fick vi från institutet tillfälle att inför deltagare från RAÅ, tre universitet, ett 20-tal läns museer, fem länsstyrelser, observatörer från nordiska länder m fl (113 personer) redogöra för Almarestäket-projektet. Förutom vårt anförande, som var ett av ett dussintal under två dagar, visade vi en skärmutställning om Almare-Stäket och institutets verksamhet. Vi visade också Geodimetern som Geotronics ställt till förfogande. Göran Arrhén från Geotronics demonstrerade. Vi hade också med oss den fjärrstyrda videokameran. En 10 min kortfilm om vår verksamhet visades under pauserna. Manus till filmen med tillägg för det som sades från talarstolen bilägges detta brev för din kännedom.

* Arbetsgruppen kring Stäket

Från institutet deltar Curt och Börje. David Damell och Mats Magren kommer från RAÅ och Gösta Magnusson och Jan Bertil Schnell från länsstyrelsen. Vid första mötet beslöts att börja arbetet med en kartering av ruinholmen. Med hjälp från Geotronics och Göran Arrhén gjordes en sådan, som presenterades på metodkonferensen. Institutet har sedan åtagit sig att ta fram en så omfattande dokumentation av Stäket som möjligt. Historiska handlingar, tidigare arkeologiska undersökningar, brev, bilder, artiklar, tidningsskrivelser läggs successivt in i en databas, som sedan kan ligga till grund för arkeologiska insatser på holmen.

Delar av detta material kommer att presenteras i vår kommande skriftserie med början redan i den första boken.

Vi har också påbörjat förberedelser för marinarkelogiska undersökningar (se nedan) kring Stäket. De startar under våren.

* Marinarkelogiska undersökningar i vattnen runt Upplands-Bro

Under hösten har en dykarklubb med arkeologiska intressen tagit kontakt med oss. Den "sponsras" av LM och har nära kontakter med Sjöhistoriska museet. Nyligen har inom LM DYK bildats en arbetsgrupp för de marinarkelogiska delarna av Almarestäket projektet. Handledare är intendenten vid Sjöhistoriska museet Carl Olof Cederlund. Närmare upplysningar om marinarkelogin får du i nästa brev. Jag kan dock nämna att man kommer att göra "horisontella" ekolodningar för att finna ev påspärrar och stenkistor. Själva namnet Stäket säger ju att här har funnits stockar nedslagna för att spärra av sjöfarten i gamla tider för att skydda de inre delarna av landet. Man planerar även flygobservationer.

Undersökning av Ryssgraven, Broholmen och övriga vatten runt Upplands-Bro ingår i den framtida planeringen.

* Filmprojekt

Samara Braga, medlem i UKF, har under sommaren och hösten påbörjat inspelningen av en videofilm om Upplands-Bro. Den avses bli uppdelad i sex avsnitt om vardera 20 minuter. Samarbete har inletts med Vuxenskolan, som står för den administrativa och organisatoriska delen. Börje Sandén står för manus och Ralph Lundsten för musiksättning. Samara vill göra en film med konstnärliga förtecken. Den spelas in med system U-matic, som ger betydligt bättre teknisk kvalitet än VHS.

* Arkiv-projekten

Arbetet med gårdsarkivet för Ådö fortsätter, liksom genomgång av arkivmaterialet kring provinsialläkarstationen i Västtibble (1860-början av 1900-talet), skolans utveckling efter 1950, diverse handlingar ur kommunarkivet m.m.

* Skriftserien

Arbetet med vår skriftserie pågår som bäst. Uppsatser och dokument skrivs in i datafiler. Håkan och Inger Norelius, medlemmar i UKF, framställer på sin dator och med övrig hoplånad utrustning tryckfärdiga sidor. Boken beräknas omfatta ca 200 sidor och bl a innehålla följande:

- Tolkade och renskrivna dokument ur Ådö-arkivet
- Ett urval av hittills framtagna dokument och handlingar kring Stäket, med bilder och kartor
- Beskrivning och karta över det nyfunna hålvägssystemet vid Bålstagränsen
- Handlingarna kring några uppmärksammade avrättningar under 1700- och 1800-talen
- Handlingar Kring Sylta länsmansboställe, nuvarande Urfjäll.

Har du idéer kring skriftserien så hör av dig!

Vad vill du läsa?

Har du själv funnit något intressant, som vi kan få ta del av?

Föreläsningarna som varit

För dig som inte haft tillfälle att delta vid hittills hållna föreläsningar kommer här en kort sammanfattning.

- Vi inledde med en presentation av Stäket vid vilken Curt redogjorde för de undersökningar och förberedelser som ägt rum. Därefter berättade jag om valda delar av Stäkets historia med koncentration till vad krönikor och dokument hade att säga. Även några dikter och andra litterära beskrivningar av Stäket framfördes. Göran Dahlbäck, som kommer att hålla nästa föredrag om Stäket (29-02-14) hade vi äran att ha som åhörare. Vissa frågeställningar formulerades, som vi hoppas att Göran Dahlhäck kommer att närmare gå in på.
- Vid oktoberföreläsningen höll Lars Sjöberg ett mycket intressant och engagerat föredrag om herrgårdar och herrgårdsmiljö i allmänhet. Med sin kunskap om många av Upplands-Bros herrgårdar fick vi med oss hem nya synpunkter på herrgårdarnas arkitektoniska utformning i vår bygd. (Glöm inte Bengt O H Johanssons föredrag om våra bostäder från allmogekulturen och framåt den 13 dec, Luciadagen).
- Senaste föreläsningen inleddes med visning av 10-minutersfilmen om institutet och Almarestäketprojektet. Därefter förberedde jag Torkel Stålmarcks föredrag om Bro-prästen Jacob Mörks insats i litteraturhistorien genom att berätta om Mörks ordstrid med domkapitlet för att få komma till ett rikare pastorat, något om den levnadsbeskrivning som gjordes i Vetenskapsakademien efter hans död och framför allt den intressanta utrikes politiska situation Sverige befann sig i och mot vilken Mörk gick till storms under sin tid som präst i Bro; ett försök att förklara den martyrstämpel som ibland satts på honom.

* Kommande föreläsningar Se medföljande brev.

* Övriga frågor kring föreningen och institutet hoppas vi du tar upp vid våra sammankomster eller vid kontakt med mig eller Curt. Vi har inga särskilda föreningsmöten planerade förutom årsmötet.

Börje Sanden

KORT BESKRIVNING av INSTITUTET och ALMARESTÄKET-projektet (manus till videofilmen)

BAKGRUND

Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut bildades för 1,5 år sedan. Det skedde i kölvattnet på det stora intresse som skapats hos en hembygdsintresserad allmänhet i samband med de arkeologiska undersökningar som under 80-talet gjorts vid Rösaring och Fornsigstuna i Upplands-Bro kommun.

Dessa undersökningar engagerade ett stort antal amatörarkeologer, främst medlemmar från olika hembygdsföreningar i Stockholms län och då särskilt Upplands-Bro. Arbetet leddes av arkeologer från RA4, av vilka David Damell haft - och har - den ledande rollen.

Under de sammanlagt 7 somrar, som arkeologiska undersökningar bedrivits, har ett stort intresse för hembygden skapats och visats hos allmänheten. Detta intresse grundades emellertid redan före de arkeologiska undersökningarna. Kommunens kulturnämnd startade tillsammans med Socialstyrelsen och Historiska museet det s.k Hembygdsprojektet, som pågick åren 1977-1979, med bl a målsättningen att skapa en hemkänsla hos alla de, som under 70-talet flyttade till Upplands-Bro.

Hembygdsintresset förstärktes ytterligare genom tillkomsten av en kulturhistorisk karta 1982 och en hembygdsbok 1984, liksom av ett krönikespel (1987) om ärkebiskopsborgen Almarestäket.

Krönikespelet skildrade inte bara den kända striden mellan Sten Sture d.y. och ärkebiskopen Gustav Trolle utan visade också på den betydelse som mötena kring Stäket haft för tillkomsten en: den svenska riksdagen.

STIFTELSEN

Som en följd av allt detta bildades på privat initiativ - av en amatörarkeolog - Stiftelsen Upplands-Bro Fornforskning med syfte att samla in pengar för att stödja arkeologisk forskning och fyndbearbetning. Med sponsrade pengar från företag i kommunen kunde stiftelsen i år överlämna 73 000:- till RA4 att användas för kostnader i samband med Fornsigstuna-grävningarna.

INSTITUTET

Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut är också ett resultat av det stora intresset för hembygdsfrågor. En annan amatörarkeolog från grävningarna vid Fornsigstuna födde tanken på organiserade studier kring hembygden. En synnerligen stor hembygdssamling med böcker och arkivhandlingar finns sedan många år donerat till kommunens bibliotek. Här finns ett stort obearbetat material som på många sätt kan belysa vår bygd. Institutet ser som en viktig uppgift att tolka och av trycket utge dessa och andra tillkommande handlingar.

Tanken bakom tillkomsten av institutet var att den fruktbara modell för samarbete mellan professionella arkeologer och oss amatörer, som skapats genom de gångna årens undersökningar i Upplands-Bro även skulle kunna överföras på forskningsområdet.

Genom att medlemmarna representerar vitt skilda yrkes- och intresseområden har institutet fått en glädjande bred kompetens. Vi har yrkesfolk inom arkeologi, historia, ekonomi, lantmåteri, journalistik och film.

Och lärare, ingenjörer, systemerare sitter inne med kunskaper som kommer institutet till del. Vi har duktiga amatörer som lärt sig att läsa gamla dokument och kommunens arkivarie hjälper beredvilligt till med sökandet och dokumenterandet av vår bygds historia.

Institutet har bakom sig en förening med för närvarande ett drygt 60-tal medlemmar. Verksamheten leds av styrelsen, där ordföranden och institutchefen har det omedelbara ansvaret. Studierna bedrivs i projektform. En sammanhållande faktor är de månatliga sammankomsterna med föredrag kring aktuella ämnen, där vi strävar efter att belysa förhållanden av särskilt intresse för Upplands-Bro.

Genom en medlem har vi haft möjlighet att med en god videokamera dokumentera exempelvis den arkeologiska utgrävningen vid Fornsigstuna

Kameran kan också visa hur olika projekt genomförs. Här ser vi hur ett nyupptäckt hålvägssystem blir karterat med hjälp av en geodimeter. Apparaturen har ställts till förfogande av företaget Geotronics som här tillsammans med vår kommuns egen lantmätare under några helg- och semesterdagar, totalt 3 hela arbetsdagar, hunnit mäta in ca 700 punkter i terrängen.

Geodimetern mäter på en och samma gång avstånd, höjd och vinkel och registrerar ögonblickligen den mätta punktens alla aktuella värden. Med hjälp av dator och skrivare ritas sedan kartan ut automatiskt. Lägg särskilt märke till hur snabbt detta omfattande arbete

kunde utföras i en svår terräng med tät skog.

ALMARE-STÄKET PROJEKTET

Kring Almare-stäket finns många historiska dokument bevarade. Vi har gjort register över de av oss kända dokumenten. Många har vi i såväl autentisk skrift som i populär översättning. Tidsscheman över händelser i Stäkets historia har tagits fram från 1430 till 1523. Arbetet kompletteras under hand.

Med hjälp av Geodimeter 440 har en karta över ruinkullen tagits fram. Geodimetern lagrar i sitt dataminne alla de punkter som uppmätts, och med hjälp av särskilda dataprogram kan många olika typer av kartor, profiler och terrängmodeller skapas efter önskemål.

Samtidigt med terränguppmätningen har med annan kodning träd, murar, staket m.m. mätts in.

Vi har inlett samarbete med den marinarkeologiska sektionen inom LM DYK, en grupp som särskilt intresserat sig för polspärrar o.d. Gruppen har bl.a. dokumenterat det s.k. Byggningsgrundet utanför Birka.

Stäket spelade en utomordentligt central roll tiden 1450 - 1520. Stäkets historia är vissa tider ingenting annat än Sverige historia. Den svenska frihetskampen och tillkomsten av den svenska riksdagen är knutna till ärkebiskoparnas agerande från sitt fasta hus St. Eriks slott; härifrån tillsattes och avsattes kungar.

Platsen hade - och har - en strategisk betydelse på många sätt: här korsar landsväg och sjöväg varandra. Med sin framskjutna position i Mälaren låg Stäket bra till i förhållande till medeltidens huvudorter: Västerås, Strängnäs, Arboga, Uppsala, Stockholm.

Arkeologiska undersökningar har egentligen aldrig gjorts vid Stäket. Den unge Oscar Montelius fick Bror Emil Hildebrands uppdrag 1870 att dokumentera vad som framkommit vid en olovlig undersökning som några karlar tagit sig för på egen hand. En enkel kartskiss och en beskrivning av det man fann då är praktiskt taget det enda som gjorts i arkeologisk väg.

Institutet kunde i våras göra en undersökning av ett av valven från 1870 med hjälp av en fjärrstyrd TV-kamera. Institutets sponsor i olika sammanhang Vretmaskin AE ställde upp med sin apparatur för undersökning av avloppsledning. Avsikten var närmast att testa apparaturen. Vi ville se om en TV-kamera även kunde användas för arkeologiska syften.

ANDRA PROJEKT

Institutet har inom sina led en person med tillgång till professionell videokamera. Ett av våra projekt är att göra ett antal videofilmer som skildrar Upplands-Bro. Då får vi god hjälp av en privatflygare som ställer upp med flygplan.

- Förutom de nyss visade aktiviteterna och projekten arbetar vi med att lägga in alla våra ortnamn i en databas, där även koordinater och höjder läggs in.
- Ett par grupper arbetar sig igenom gårdshandlingar, som renskrivs för senare publicering i vår skriftserie
- En av våra medlemmar är lärare vid gymnasiet och låter där sina elever pröva på rena forskningsuppgifter kring levnadsförhållandena i Upplands-Bro under 1700- och 1800-talen.
- En pensionerad rektor håller på att dokumentera skolans utveckling alltsedan storkommunen Upplands-Bro skapades.
- Intervjuer med gamla ordsbor genomförs successivt
- Vi samlar gamla bilder som sedan överlämnas till kulturnämndens bildarkiv.
- Ett flertal medlemmar i institutet har stor kompetens i datafrågor. Vi samarbetar härvidlag med biblioteket.

SAMARBETE

- Institutet samarbetar nära med kulturnämnden i Upplands-Bro från vilken det mottager kommunala anslag
- Bidrag fås också genom Studeiförbundet Vuxenskolan.
- I institutets styrelse ingår ledamöter från kommunens tre hembygdsföreningar. Institutet är dock helt självständigt gentemot hembygdsföreningarna.
- Ett samarbetsorgan i kulturfrågor finns sedan många år med kulturnämnden som drivande. Där medverkar hembygdsföreningarna, Stiftelsen Upplands-Bro Fornforskning och Institutet. Vår största tillgång är: den ideella verksamheten och den individuella entusiasmen.